

ЗАХИСТ РОСЛИН

ІСТОРИЧНИЙ НАРИС РОЗВИТКУ ЗАХИСТУ РОСЛИН В УКРАЇНІ

Коваленко Н.П., к.с.-г.н., доцент

Піщаленко М.А., к.с.-г.н., доцент

Поспєлова Г.Д., к.с.-г.н., доцент

Полтавська державна аграрна академія

Зародження і початковий період розвитку сільськогосподарської ентомології в Україні припадає на ХІХ ст. У 70-90-х роках посіви сільськогосподарських культур значно пошкоджувалися багатьма фітофагами: клопом-черепашкою, хлібними жуками, гессенською мухою, озимою совкою, буряковим довгоносіком, лучним метеликом та іншими шкідниками. В розробці заходів захисту посівів від шкідливих комах значну роль відіграли І. І. Мечников, Л. С. Ценковський, П. А. Забаринський, О. О. Ковалевський. Саме у цей період з'являється значна кількість робіт, в яких висвітлювалися не лише питання вивчення комах – шкідників сільськогосподарських рослин, а й способи боротьби з ними. Значний внесок у розвиток досліджень за даним напрямом зробили Ф. П. Кеппен, К. Е. Ліндеман, Е. Л. Рекало. У тритомній монографії Ф. П. Кеппена «Вредные насекомые России» підведено підсумки вивчення шкідливих комах за весь час до виходу її в світ.

Наприкінці 70-х років через загрозу втрати значної частини врожаю від шкідників, при Київському і Харківському університетах створено комісії із захисту рослин для консультування практичних працівників з питань боротьби з ними. Подібні комісії виникли і при земствах деяких південних губерній країни. Так, у зв'язку з масовим ураженням насаджень винограду філоксерою у Таврійській і Новоросійській губерніях у 80-х роках організовано філоксерні комітети. Крім того, у ряді губерній для здійснення практичних заходів по боротьбі зі шкідливими комахами, були введені в штати фахівці-ентомологи.

Велике значення для розвитку сільськогосподарської ентомології в Україні мали ентомологічні з'їзди представників земств Південної Росії та фахівців. У «Працях» з'їздів міститься багатий матеріал за видовим складом комах і заходами боротьби зі шкідниками сільського господарства. Наприклад, VII з'їзд, що відбувався в Одесі в 1887 р, постановив відкрити ентомологічну станцію при Одеській ентомологічній комісії і заснував посаду обласного ентомолога, яку в тому ж році посів П. А. Забаринський. У звітах останнього міститься багато цікавих даних про результати вивчення ентомофауни півдня України.

У 1893 році Таврійське губернське земство запросило на посаду губернського ентомолога С. О. Мокржецького, який активно займався науковою і

науково-організаційною діяльністю по захисту рослин в Криму. Значну увагу С. О. Мокржецький приділяв комахам – шкідникам польових, овочевих і садових культур, а також виноградників і тютюнових плантацій, вивчав біологічні особливості розвитку шкідників лісу – хрущів і деяких інших комах. Результати своїх досліджень він публікував у річних звітах та наукових статтях, а також успішно впроваджував їх у сільськогосподарську практику.

Обов'язками губернських і обласних ентомологів було не лише вивчення шкідливих комах, їх видового складу та екологічних особливостей, а й облік завданих ними збитків, прогноз їх масового розмноження та організація заходів боротьби. Роботу фахівців із захисту рослин координувало і спрямовувало Бюро з ентомології, створене при міністерстві землеробства і державного майна у 1894 р. Першим його завідувачем був відомий фахівець в галузі загальної та прикладної ентомології Й. А. Порчинський, відомий своїми працями (понад 130 наукових праць) із систематики та біології шкідників сільськогосподарських культур і тваринництва, екології кровосисних двокрилих (комарів, гедзів) – переносників збудників інфекційних хвороб. Наукова діяльність Й. А. Порчинського сприяла розвитку сільськогосподарської та медико-ветеринарної ентомології. Деякі його роботи були виконані на матеріалах, зібраних на території України.

Важливою подією в справі захисту рослин від шкідливих комах стало створення в 1904 р. ентомологічної станції в Києві, організатором і першим керівником якої був В. П. Поспелов. Київська ентомологічна станція відіграла важливу роль у розвитку науки і практики щодо захисту рослин, у розбудові мережі ентомологічних установ шляхом підготовки висококваліфікованих кадрів, які навчалися на станції та в університеті під керівництвом В. П. Поспелова, а також на агрономічному факультеті КПІ під керівництвом А. Г. Лебедева.

Виключно великою творчою роботою відзначився ентомологічний відділ Полтавської сільськогосподарської дослідної станції, діяльність якого розпочалася у 1910 р. Очолив відділ відомий вчений-ентомолог М. В. Курдюмов, який докладно чимало зусиль для організації роботи дослідної станції та її облаштування. За його клопотанням на станції збудували інсектарій, вегетаційний будиночок, виготовили шестикамерний термостат конструкції М. В. Курдюмова.

До цього часу прикладної ентомології як агрономічної науки ще не існувало. Вона була частиною зоології і, відповідно, її завдання обмежувалися вивченням біології комах. У програмі робіт ентомологічного відділу, опублікованій 1911 року, було наголошено на необхідності ліквідації розриву між зоологічною частиною ентомології та агрономічними завданнями. Полтавська сільськогосподарська дослідна станція сприяла розвитку творчої наукової діяльності цілої плеяди видатних учених-ентомологів: М. В. Курдюмова, О. В. Знаменського, Д. О. Оглобліна, Г. Н. Колобової, А. С. Данилевського, імена яких відомі далеко за межами нашої країни.

Саме на Полтавській дослідній станції знаходиться лабораторія захисту рослин з унікальною світовою колекцією комах, зібраною М. В. Курдюмовим ще в

1910-1914 роках. Вона налічує близько 30 тисяч примірників.

Враховуючи унікальну історичну роль Полтавської сільськогосподарської дослідної станції в становленні аграрної науки в Україні, необхідно зробити все можливе для збереження цієї наукової установи і сприяти подальшому її розвитку.

БІОЦЕНОТИЧНИЙ НАПРЯМ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІТОСАНІТАРНОГО СТАНУ ПОСІВІВ ПОЛЬОВИХ КУЛЬТУР ЗА ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Писаренко В.М., д.с.-г.н., професор, завідувач кафедри захист у рослин

Нечипоренко Н.І., к.с.-г.н., доцент кафедри захист у рослин

Поспелова Г.Д., к.с.-г.н., доцент кафедри захист у рослин

Полтавська державна аграрна академія

Усунення небажаних наслідків пестицидного навантаження на агроценози України внаслідок тривалого інтенсивного застосування хімічних засобів захисту рослин вимагає кардинального переформатування агротехнологій, перш за все, в напрямку екологізації й біоценотичного підходу. Цей напрямок передбачає активне використання механізмів природної регуляції фітосанітарного стану посівів сільськогосподарських культур з обов'язковим урахуванням динаміки речовин, енергії й інформації в агроценозі з метою створення й довгострокового підтримання біоценотичної рівноваги. Досягнення цієї мети цілком можливо досягти завдяки впровадженню методів органічного землеробства, а саме: чітке дотримання сівозміни, висока частка сидеральних культур, використання органічних добрив, мульчування тощо.

Захист рослин у системі органічного землеробства має певні особливості. Базуючись на природних механізмах саморегулювання шкідливих видів і широкому використанні біоценотичних засобів захисту рослин, вона повністю виключає застосування хімічних пестицидів і не допускає культивування генетично модифікованих рослин. Крім того, необхідно організувати самостійне насінництво сільськогосподарських культур, що є однією із вимог органічного землеробства.

Усім цим умовам відповідає унікальне господарство, яке протягом останніх десятиліть характеризується сталим економічним розвитком і гармонічним екологічним станом – ПП «Агроекологія» Шишацького району Полтавської області. Базовими засадами системи органічного землеробства у цьому господарстві є: урахування ЕПШ (економічних порогів шкідливості) фітофагів, чітке дотримання регламентів технологічних прийомів, стимуляція чинників агрофітоценології та алелопатії.

Комплекс агротехнічних заходів по вирощуванню сільськогосподарських культур у цьому господарстві набуває особливої ваги, оскільки забезпечує